

מבקר המדינה | דוח מיוחד: התמודדות מדינת ישראל עם
משבר הקורונה | התשפ"א-2021

החטיבה לביקורת תחומי חברה ורווחה

הוראה ולמידה מרחוק בתקופת הקורונה

הוראה ולמידה מרחוק בתקופת הקורונה

רקע

מאז התפרצות מגפת הקורונה בעולם בסוף 2019 כ-186 מדינות בעולם ובכללן ישראל, ובהן כ-1.5 מיליארד תלמידים, סגרו את בתי הספר בגבולותיהן באופן חלקי או מלא בהתאם למצב התחלואה ולהחלטות מקומיות שהתקבלו. חלקן עברו ללמידה מרחוק. למידה מרחוק היא אחת משיטות הלמידה המתקדמות, המתרחשת לרוב מחוץ לכותלי בית הספר, ובעיקר, בצורה מקוונת באמצעות כלי תקשורת שיתופיים שונים או במרחב דיגיטלי אחר. הלמידה מתבצעת בליווי המורים ובהנחייתם ובלמידה עצמאית (למידה מרחוק). ניתן לקיים למידה מרחוק באמצעות שיטות למידה שונות, וחשוב לשלב ביניהן.

בעבר הפעיל משרד החינוך מערך של למידה מרחוק בתקופות שבהן התרחשו בארץ אירועים ביטחוניים שהגבילו את פעילות מוסדות החינוך, למשל במבצע עופרת יצוקה בדרום הארץ. אולם אותם האירועים היו מצומצמים בהיקפם הן מבחינת הפיזור הגיאוגרפי, הן מבחינת משך הזמן והן מבחינת ההגבלות שהוחלו על האוכלוסייה. עד תקופת הקורונה - אשר הוגדרה לצורך דוח זה בלבד ממרץ 2020 עד אוגוסט 2021 (תקופת הקורונה), מערכת החינוך בישראל לא נדרשה להפעיל מערך של למידה מרחוק לכלל תלמידי מדינת ישראל. כחלק מהמאמץ לבלימת התפשטות נגיף הקורונה בישראל נסגרו מוסדות החינוך מ-13.3.20, ויותר מ-1.8 מיליון תלמידי מדינת ישראל עברו למצב שבו נדרשו ללמוד מרחוק זמן ממושך.

שיא התחלואה בתקופת הקורונה שנבדקה היה ביום 18.1.21, ובו נוספו יותר מ-10,000 מאומתים חדשים; באפריל 2021 חלה נסיגה ניכרת בהתפשטות מגפת הקורונה, ומערכת החינוך שבה ללימודים במתכונת רגילה ומלאה; ואולם ביוני 2021 שבה והחלה להתפשט מגפת הקורונה והגיעה לכדי תוספת של יותר מ-6,300 מאומתים חדשים ב-9.8.21, כך שקיים חשש ששנת הלימודים התשפ"ב תיפתח בכפוף למגבלות ולתנאים ייחודיים שייתכן שלא יאפשרו לימודים סדירים ורגילים.

נתוני מפתח

22%

שיעור התלמידים שלא השתתפו בסגר הראשון במרבית או בכל המפגשים הסינכרוניים¹ שקיימו בתי הספר.

70%

מבתי הספר (לא כולל בתי ספר מהמחוז החרדי) השתתפו בתרגיל הארצי ללמידה בחירום, שהתקיים במרץ 2020, ימים ספורים טרום פרוץ הקורונה, זאת למול יעדי המשרד להשתתפות כלל בתי הספר בתרגיל.

82 ימים

של סגר מלא שבהם מערכת החינוך פעלה בלמידה מרחוק בלבד, ו-128 ימים של למידה משולבת - בבתי הספר ומרחוק (ממרץ 2020 עד פברואר 2021).

1.87 מיליון

תלמידים למדו בבתי הספר בשנת הלימודים התשפ"א (2020 - 2021).

49%

מהמורים שהשיבו על סקר המורים הראשון של הרשות הארצית למדידה והערכה (שנערך ביולי-אוגוסט 2020) ציינו כי לא עברו פיתוח מקצועי בתחום ההוראה מרחוק בשנתיים שלפני פרוץ הקורונה.

32%

מהורי התלמידים שהשיבו על סקר ההורים הראשון של הרשות הארצית למדידה והערכה (שנערך ביולי - אוגוסט 2020) סברו שהחרדות והחששות של ילדם היוו חסם בפני למידה מיטבית מרחוק והקשו עליהם להיות פנויים ללימודים במידה בינונית, רבה ורבה מאד.

111,691

מספר הצפיות היומי הממוצע בשיעורים ששודרו במסגרת מערכת השידורים הלאומית בנובמבר 2020, לעומת 376,197 במרץ 2020 - ירידה של 70% במספר הצפיות.

**- 55%
80%**

מהתלמידים לא התחברו לתכנים הדיגיטליים באתרי התוכן של ספקי התוכן, בקביעות או בכלל.

1 למידה סינכרונית מתאפשרת באמצעות מפגש כיתה וירטואלי המתקיים במרחב וידיאו ומאפשר למשתתפים בו, מורים ותלמידים, לדבר, לשמוע ולראות זה את זה.

פעולות הביקורת

בחודשים מאי 2020 עד אוגוסט 2021 בדק משרד מבקר המדינה את פעולות המדינה בנוגע להוראה ולמידה מרחוק בבתי הספר (היסודיים והעל-יסודיים) בתקופת הקורונה בהתייחס לחודשים מרץ 2020 - אוגוסט 2021. הבדיקה נערכה במשרד החינוך. יצוין כי באוקטובר 2020 פרסם מבקר המדינה דוח ביניים בנושא זה אשר עסק ב"תשתיות מחשוב ללמידה מרחוק ומרחבי למידה חלופיים בתקופת משבר הקורונה" (דוח הביניים).

תמונת המצב העולה מן הביקורת

למידה מרחוק בתקופת הקורונה בהשוואה בין - לאומית: לפי נתוני ארגון אונסק"ו, שתיעד במאגר מידע את סטטוס הפעלת מוסדות החינוך ב-210 מדינות וטריטוריות, עלה כי בפרק הזמן מ-13.3.20 עד 25.1.21, בכשני שלישים מכלל המדינות שנבדקו היו בתי הספר פתוחים לחלוטין מספר רב יותר של ימים מבישראל. כמו כן מ-23 מדינות נבחרות, מספר הימים שבהם מערכת החינוך בישראל הייתה סגורה (92) או פתוחה באופן חלקי (96) - סה"כ 188 ימים, היה מהגדולים ביותר. מספר הימים שבהם מערכת החינוך בישראל הייתה פתוחה לגמרי לכלל התלמידים בשנת 2020 (45) הוא כמעט הקטן ביותר.

ההיערכות ללמידה מרחוק בחירום: רבים מהאתגרים שליוו את מערכת החינוך בלמידה מרחוק בשעת הקורונה נתנו את אותותיהם כבר במסגרת תרגילי החירום השנתיים שקיים המשרד מאז 2016, וטופלו במהלך השנים באופן חלקי. בין הקשיים שעלו היו השתתפות חסרה של בתי הספר והתלמידים בתרגילי החירום, היעדר מיקוד בכלים סינכרוניים ומחסור באמצעי קצה לתלמידים. בתום הסגר השלישי עדיין היה מחסור באמצעי קצה לתלמידים וכן מחסור בתשתיות, שהיוו חסם ללמידה מרחוק. למשרד החינוך עדיין אין תמונה מדויקת בנוגע להיקף המחסור ולזהות התלמידים שחסרים אמצעי קצה.

הנחיות משרד החינוך בתקופת הקורונה: בעת משבר הקורונה עלו אתגרים בכל הנוגע ליישום ההנחיות שנתן משרד החינוך להפעלת מערכת החינוך, בין היתר בשל: ריבוי חוזרים והנחיות, מורכבותם, הפצתם בסמיכות למועדים ליישומם ובנוגע להתאמת החוזרים לאוכלוסיות ייעודיות.

למידה סינכרונית: משרד החינוך לא דרש לקבל דיווח כמותני מבתי הספר על אודות מידת ההשתתפות של התלמידים בלמידה הסינכרונית מרחוק; משכך לא היו בידיו נתונים שהיו יכולים לאפשר לו לעקוב אחר יישום הנחיותיו, לנתח אותם, להסיק מהם מסקנות, להפיק לקחים לטיוב למידה זו ולפעול להסרת חסמים שמונעים יישום מיטבי של הלמידה הסינכרונית. מסקר ההורים הראשון שעשתה הרשות הארצית למדידה והערכה עלה כי שיעור התלמידים שלא השתתפו במרבית או בכל המפגשים הסינכרוניים שקיימו בתי הספר היה 22%. בקרב ההורים שהשיבו כי ילדיהם השתתפו במרבית או בכל המפגשים

היה שיעור דוברי הערבית קטן משיעור דוברי העברית (69% לעומת 81%), ושיעור התלמידים הצעירים (כיתות א'-ו') שהשתתפו היה קטן משיעור התלמידים מהכיתות הגבוהות (ז'-י"ב) בקרב שתי האוכלוסיות. סקר ההורים השני הצביע על ירידה בשיעור התלמידים שלא השתתפו במרבית או בכל המפגשים הסינכרוניים שקיימו בתיה"ס ל-11%. בביקורת עלה כי הלמידה הסינכרונית לא התאימה לכלל התלמידים, למשל לתלמידים המתקשים בסוג זה של למידה, הדורשת ריכוז רב (לרבות תלמידים צעירים בגילם), וכי מספר השיעורים הסינכרוניים היה גדול מדי. כמו כן עלה כי משרד החינוך לא הפיץ הנחיה סדורה המבהירה האם זו חובה או רשות להפעיל מצלמות באמצעי הקצה של התלמידים, ואם אכן ניתן לחייב זאת - מי הגורם הרשאי להורות על כך.

למידה א-סינכרונית² - מעקב המשרד אחר השימוש במשימות המתוקשבות:

משרד החינוך אוסף נתונים כמותניים על היקף הכניסות של התלמידים לאתרי התוכן הדיגיטלי של ספקי התוכן שעמם הוא מתקשר, אולם הוא אינו מנתח את הנתונים הקיימים בידיו בכדי להפיק מהם תובנות על התועלת הנובעת מהשימוש במשימות המתוקשבות. למשל הוא לא בוחן את נתוני הכניסות לפי מחוזות או לפי שלבי גיל או מגזרים. למשרד אין נתונים איכותניים על השימוש שעושים התלמידים בכניסתם לאתרים (לדוגמה מה עושים התלמידים לאחר שהם נכנסים לאתר, כמה זמן הם שוהים בכל דף, מהי מידת הצלחתם במשימות המתוקשבות ועוד); ואין בידיו גם נתונים כמותניים על השתתפות התלמידים בכלל המשימות המתוקשבות שאליהן מפנים בתי הספר.

הכניסה לאתרים של ספקי התוכן הדיגיטלי המכילים משימות מתוקשבות: עלה

שבחודשים מרץ 2020 עד דצמבר 2020 (למעט בחודשים יולי-אוגוסט שבהם שהו התלמידים בחופשת הקיץ) 55% - 80% מהתלמידים לא התחברו לתכנים הדיגיטליים באתרי התוכן של ספקי התוכן, בקביעות או בכלל; שיעור השימוש של החברה החרדית והבדואית בתוכן הדיגיטלי היה קטן משיעור השימוש של המגזר היהודי ממלכתי והיהודי ממלכתי-דתי; וככל שהאשכול החברתי-כלכלי היה נמוך יותר, שיעור השימוש באתרי התוכן הדיגיטלי היה קטן יותר.

מערכת השידורים הלאומית³: מפרוץ משבר הקורונה פעל משרד החינוך להרחיב,

בהשקעה של כ-20.2 מיליון ש"ח, את מספר השיעורים המוקלטים, וזאת אף שהנתונים שהיו בידיו הצביעו על ירידה במספר הצפיות מכ-376,000 צפיות במרץ 2020 לכ-112,000 צפיות בנובמבר 2020, ואף שתהליכי הפקת הלקחים שנעשו עמדו על כך ששיעור לא מבוטל מהמורים לא הנחו את תלמידיהם לצפות בשיעורים. הגדלת מספר השיעורים המוקלטים לא לוותה בבדיקת איכות (הן ברמה הפדגוגית והן ברמה הטכנית) במהלך הסגר השני והשלישי. במסגרת זו לא נבחן עדכון מתווה השיעורים, ולא נערכה התייעצות עם השטח לשם בחינה האם יש צורך להמשיך ולהקליט שיעורים נוספים, ואם כן - האם התלמידים, שהם קהל היעד, עושים שימוש מיטבי במערכת השידורים הלאומית. המשרד

2 למידה מרחוק בה אינטראקציה העיקרית היא בין הלומד לבין חומרי הלמידה, למשל בחומרי למידה שנמצאים במרשתת (אינטרנט). למידה כזו היא עצמאית ונעשית ממחשב התלמיד בבית הספר או מביתו, בכל שעות היממה; היא יכולה גם להיעשות דרך מערכת השידורים הלאומית.

3 מערכת שהחלה לפעול עם פרוץ הקורונה במרץ 2020, במסגרתה הוקלטו שיעורים לכל שכבות הגיל (מילדי הגן ועד לתלמידי כיתה י"ב) בשפה העברית ובשפה הערבית, ושודרו בפלטפורמות שונות.

גם לא פעל לאיתור ולהסרה של החסמים העומדים בפני תלמידים מחברות מסוימות כמו החברה הבדואית בשימוש במערכת השידורים הלאומית.

מעורבות ההורים בלמידה מרחוק: האוכלוסיות העיקריות שנפגעו מהיעדר תמיכת ההורים בלמידה מרחוק היו תלמידי הפריפריה החברתית-כלכלית-תרבותית שלהוריהם היו גם קשיים כלכליים וכן תלמידים להורים המשתייכים לחברה החרדית ולחברה הערבית בדגש על החברה הבדואית; ההישגים של תלמידים מרקע כלכלי-חברתי נמוך ושל תלמידים דוברי ערבית נמוכים בשגרה לעומת הישגי כלל התלמידים, כך ששיטת הלמידה מרחוק, שהיא אחד מכלי הלמידה המתקדמים הנכללים בארגז כלי הלמידה של בתי הספר, עשויה דווקא להעמיק את הפער בין התלמידים מהחברות השונות.

נשירת תלמידים בתקופת הקורונה: חוקרים בארץ ובעולם מעריכים כי תופעת הנשירה⁴ צפויה להחמיר בעקבות משבר הקורונה ובעקבות המעבר ללמידה מרחוק ולהופיע גם בקרב אוכלוסיות שלא הוגדרו קודם לכן ככאלו שיש בהן סיכון לנשירה; על אף האמור, משרד החינוך לא אסף מבתי הספר נתוני מעקב אחר נוכחות התלמידים בשיעורי למידה מרחוק והשתתפותם במהלכה, ואף אין בידי נתונים מלאים על הנשירה הסמויה בכלל מערכת החינוך וכן על שיעור מנותקי הקשר בתקופת הקורונה ובשנה שקדמה לה בכלל המערכת.

מפגשים (לימודיים וחברתיים) במרחבים סביבתיים בתקופת הקורונה: לאורך תקופת הקורונה עלו קשיים במצבם הרגשי והחברתי של התלמידים, ביזוים ובמתן מענה להם. קשיים אלה הצביעו, בין היתר, על הצורך של התלמידים במפגשים חברתיים עם חבריהם לספסל הלימודים ובמפגשים פרונטליים עם המורים. עלו קשיים שבגינם לא עלה בידי בתי הספר (בתי"ס) למצות את הפוטנציאל הגלום בלמידה ובמפגשים במרחבים סביבתיים, ובהם הטענה שסוגיית הלמידה במרחבים הסביבתיים לא נוהלה על יסוד תורה סדורה; עלה קושי בהבאת התלמידים ועובדי ההוראה למקומות המפגש במרחבים הסביבתיים; ועלה קושי באיתור מרחבים סביבתיים מתאימים בבית הספר או בשטח הרשות. משרד החינוך גייס דורשי עבודה ומקבלי קצבת אבטלה לעבודה במערכת החינוך, בעיקר לצורך פיצול כיתות לימוד בבתי"ס היסודיים (בדגש על כיתות ג'-ד' שממילא למדו בביה"ס באופן פיזי); ובפועל, הם לא היו חלק מכוח ההוראה ללמידה במרחבים סביבתיים או בעבודה עם שכבות הגיל שלמדו באופן מועט בבתי"ס (בעיקר תלמידי החטיבות העליונות שמהווים את הקבוצה העיקרית שלא הגיעה לבתי"ס ואשר הייתה בעלת פוטנציאל רב ללמידה במרחבים הסביבתיים).

הכשרת מורים להוראה בלמידה מרחוק: רמת הכשרתם של המורים להוראה מרחוק קודם הקורונה היוותה חסם למוכנותם להוראה מסוג זה עם פרוץ הקורונה. מסקר המורים השני של הרשות הארצית למדידה והערכה (שנערך בפברואר-מרץ 2021) עולה כי גם בפברואר 2021, 20% - 25% מהמורים חשו שיש בידיהם הכלים והיכולות הנדרשים להם לשם הוראה מרחוק במידה בינונית ומטה, ו-32% מהמורים ציינו שהפיתוח המקצועי שבו

4 נשירה גלויה - תלמיד שהיה רשום במוסד חינוך אך אינו רשום עוד; נשירה סמויה - תלמיד הרשום למוסד חינוך אך נעדר מהלימודים לתקופה מוגדרת או תלמיד המתאפיין לפחות באחד מאלה: שוטטות בשטח בית הספר ומחוצה לו בשעות הלימודים, היעדר תפקוד לימודי, קושי למלא אחר חוקי מוסד החינוך, קשיי הסתגלות וקשיים התנהגותיים, ומעורבות נמוכה בלימודים ובפעילויות אחרות בבית הספר.

השתתפו במהלך הקורונה תרם להם ברכישת הידע והמיומנויות הנדרשים במידה בינונית ומטה. אין בידי משרד החינוך מסד נתונים מלא על הכשרת המורים בכלל ובנוגע להוראה מרחוק בפרט: המשרד אינו מרכז באופן מלא את כל נתוני ההכשרות שעברו המורים ובפרט את ההכשרות בנושא הוראה מרחוק. בשל מגבלות טכנולוגיות המשרד אינו מנתח את הנתונים הקיימים בידי לגבי הכשרות המורים - ניתוח על פי אפיוני המורים המשתלמים או על פי בית ספר מסוים.

משרד החינוך פעל לאספקת אמצעי קצה לאוכלוסייה הזקוקה לכך, וביצע זאת תוך עמידה ביעדים שקבע שר החינוך שאזכרו בתשובת המשרד לדוח הביניים של מבקר המדינה מאוקטובר 2020.⁵

עם פרוץ הקורונה ועוד בטרם החלה שנת הלימודים התשפ"א נערך משרד החינוך להכשיר את המורים להוראה בשיטת הלמידה מרחוק.

במהלך תקופת הקורונה נקט משרד החינוך פעולות כדי לשפר את השתתפות התלמידים בלמידה מרחוק, להפיק לקחים מפעולותיו ולבחון דרכים לשם הפיכת משבר הקורונה להזדמנות.

עיקרי המלצות הביקורת

היערכות ללמידה מרחוק בחירום: מוצע לבחון מתכונת רב-שנתית לגיבוש תרגילי חירום - כך שבמחזוריות שיקבע משרד החינוך ייבדקו תרחישים שונים לעומק. כמו כן מומלץ שהמשרד ייתן את הדעת על כך שתכלית הלמידה מרחוק בחירום אינה לשמש מענה או תחליף אך ורק ללמידה פרונטלית במצבים ביטחוניים קצרים ונקודתיים, אלא אף במצבי חירום מתמשכים ונרחבים; על כן מומלץ שהמשרד יתרגל גם למידה המאפיינת מצבים אלה. מומלץ כי המשרד, בשיתוף גורמים מקצועיים רלוונטיים, ישלים את מיפוי אמצעי הקצה החסרים בקרב תלמידים ומורים - המחשבים והטלפונים, ויפעל להשלמתם. כן מומלץ שהוא יבצע על בסיס שנתי מיפוי של אמצעי הקצה לאיתור פערים.

הנחיות משרד החינוך במהלך מצבי חירום: מומלץ כי משרד החינוך יגבש מתכונת מלאה וקבועה להפצת נהלים בשעת חירום שתענה על כל הקשיים שעלו בנושא זה, בדומה למה שביצע במסגרת אתר "לומדים בביטחון" - אתר ייעודי שבו רוכזו כלל ההנחיות (לרבות הנחיות בריאות, אורחות חיים והנחיות פדגוגיות). בכלל זה מומלץ שהמשרד ימשיך לפעול לצמצום מספר החוזרים ולמיקודם וכן לקביעת העיתוי הראוי להפצת ההנחיות - למשל: בתחילת יום העבודה או ימים מספר לפני המועד שנקבע ליישומן, וזאת כדי לאפשר היערכות מתאימה של ביה"ס. כמו כן מומלץ שהמשרד ישקול לאפשר לבתיה"ס ולרשויות

5 מבקר המדינה, **דוח ביניים בנושא התמודדות מדינת ישראל עם משבר הקורונה** (2022), בפרק "תשתיות מחשוב ללמידה מרחוק ומרחבי למידה חלופיים בתקופת משבר הקורונה".

המקומיות לפעול על פי שיקול דעתם בנושאים מסוימים בהתאם לצורכי בתיה"ס ולמאפייני תלמידיהם.

למידה סינכרונית: מומלץ כי משרד החינוך, לצד מתן הנחיות למנהלי בתיה"ס, ירכז את נתוני הנוכחות של התלמידים בלמידה הסינכרונית באופן שיאפשר גיבוש תמונת מצב מלאה על השתתפות התלמידים בלמידה זו. גיבוש תמונת מצב מלאה תאפשר לנתח את שיטת הלמידה הסינכרונית מרחוק, לייעל אותה ולהתאימה למאפייני התלמידים, דבר שיביא לשיפור בשיעור השתתפותם בלמידה זו, בעיקר בעת חירום. מומלץ גם שהמשרד יקבע את השיטה היעילה ביותר לאיסוף הנתונים לצורך ניתוחם. ניתוח הנתונים יאפשר גם לזהות קשר בין מאפייני התלמידים (גיל, מגזר, אזור גיאוגרפי וכד') לבין שיעור השתתפותם בלמידה זו, לזהות מוקדים בעייתיים בנוגע לכך, לעדכן את התוכניות ככל ששדרש, לספק כלים וסיוע לבתיה"ס כדי להבטיח השתתפות מרבית של התלמידים בלמידה מרחוק. עוד מומלץ שהמשרד יבחן אפשרות לגיבוש מתכונת מומלצת ללמידה סינכרונית מרחוק בהתאם לגילי התלמידים מבחינת מספר שעות הלימוד ומשך כל שיעור. בהתאם למתכונת המומלצת מומלץ שמנהלי בתיה"ס יתאימו את מערכת השיעורים למאפיינים הייחודיים של בית ספרם ותלמידיהם.

למידה א-סינכרונית - משימות מתוקשבות: מומלץ שהמשרד יבחן את שיעורי השתתפות התלמידים במשימות המתוקשבות לאורך זמן בכלל האפיקים הממוחשבים הקיימים, יפיק לקחים בהתאם ויגבש ארגז כלים שיסייע להגברת שיעור השתתפות התלמידים במשימות אלו. מומלץ כי משרד החינוך ישלים את פיתוח המערכות המאפשרות איסוף נתונים איכותניים, יפיק את הנתונים וינתח אותם. בדרך זו תהיה בידי משרד החינוך תמונת מצב רחבה ומקיפה הנוגעת לשימוש התלמידים בכלי של המשימות המתוקשבות במהלך הלמידה מרחוק בתקופת שגרה וחירום. עוד מומלץ שמשרד החינוך ישלים את ניתוח הסיבות לשיעור ההשתתפות הקטן במשימות המתוקשבות שבאתרים של ספקי התוכן הדיגיטלי, בדגש על הפערים בין מגוון האוכלוסיות והאשכולות החברתיים-כלכליים, וזאת על אף הצעדים שנקט המשרד ושאותם ציין בתשובתו. מומלץ גם שהמשרד יפיק מכך לקחים ויפעל להסרת חסמים העומדים בפני אוכלוסיות אלה.

מערכת השידורים הלאומית: מומלץ כי משרד החינוך יפיק לקחים בכל הנוגע למערכת השידורים הלאומית, בעיקר נוכח הירידה בשיעורי הצפייה בה ונוכח השיפור שחל ביכולות המורים להוראה מרחוק, ובמסגרת זו ישלים התייעצויות הן עם גורמי המטה, הן עם מחוזות המשרד והן עם השטח - המנהלים, המורים ואף התלמידים, כדי שתהיה בידו תמונת מצב מקיפה בדבר תרומתה של מערכת השידורים הלאומית ללמידה מרחוק, על חסרונותיה ויתרונותיה, ובאמצעותה יוכל לקבל החלטות בנוגע לצורך בהמשך פעילותה של מערכת השידורים הלאומית והשימושים בה.

נשירת תלמידים בתקופת הקורונה: מומלץ שמשרד החינוך ירכז את נתוני הנשירה הסמויה מכלל בתי הספר, נוסף על נתוני הנשירה הגלויה שאותם ריכז בשגרה טרום הקורונה, ינתח אותם ויעמוד על הסיבות שהביאו לכך שתלמידים לא השתתפו בלמידה מרחוק. כמו כן מומלץ כי יקבע כלי עזר שסייעו לזהות, מוקדם ככל שניתן, את התלמידים הנמצאים בסכנה לנשירה ויתערב למניעתה.

מפגשים (לימודיים וחברתיים) במרחבים סביבתיים במצבי חירום: מומלץ שמשרד

החינוך ישלים את בדיקת הקשיים שהעלו מנהלי בתי"ס בנוגע להפעלת הלמידה במרחבים הסביבתיים וייתן לכך מענה מתאים. עוד מומלץ שמשרד החינוך בשיתוף מרכז השלטון המקומי, הרשויות המקומיות ובתי הספר יכינו תוכנית שתופעל בעת הצורך, ובכלל זה בעת חירום, ובה ייקבעו מרחבי למידה סביבתיים רשותיים - בשטחים פתוחים ובמבנים חלופיים לבתי הספר. מומלץ גם שהמשרד יבחן את החסמים להרחבת הלמידה במרחבים סביבתיים ואת המשאבים הנדרשים לכך ויגבש תוכנית בשיתוף משרד האוצר, משרד התרבות והספורט, מרכז השלטון המקומי ושירות התעסוקה, ללמידה במרחבים סביבתיים. מומלץ גם שהם ישקלו להעסיק במסגרת זו דורשי עבודה ומקבלי דמי אבטלה שיימצאו מתאימים ובעלי המיומנויות הנדרשות כדי להשתלב במערכת החינוך, וזאת לפחות בעת חירום, שבה מערכת החינוך עוברת ללמידה מרחוק ושבה עשוי שיעורם להיות גדול.

הכשרת מורים להוראה בלמידה מרחוק: מומלץ כי המשרד יפעל להשלמת האפיון של

המערכת לניהול תהליכי הלמידה של עובדי ההוראה וישלים את פיתוחה והטמעתה. מצופה שמערכת זו תאפשר בין היתר לרכז את נתוני ההכשרות של עובדי ההוראה, לגבש תמונת מצב על אודות ההכשרה והפיתוח המקצועי שלהם וכן תאפשר לקבוע צירי פיתוח אישיים לכל אחד מהעובדים על פי צרכיו ולקבוע בהתאם את תוכנית ההכשרה המתאימה לו. מסד נתונים שלם ומערכת ממוחשבת יאפשרו ניהול מיטבי של תהליכי ההכשרה והפיתוח של המורים, לרבות בעניין הלמידה מרחוק. עוד מומלץ שהמשרד יפעל לכך שתחום ההוראה והלמידה מרחוק ישולב במסגרת הכשרת המורים, ימפה את צורכי המורים הנדרשים לפיתוח מיומנויות וכישורים לצורך הוראה מרחוק, יבחן פיתוח של לומדות המתאימות להכשרת המורים וכן יעודד מצוינות בנושא. עוד מומלץ כי המשרד ימשיך לעקוב אחר תרומת ההכשרות שעוברים המורים לאיכות ההוראה מרחוק וישפרן ככל שנדרש.

מבחני הבגרות: מומלץ כי משרד החינוך יבחן את המלצות ועדת תירוש בנוגע לנושא

בחינות הבגרות החיצוניות ובפרט את הצורך לצמצמן. בכלל זה מומלץ שהמשרד יבחן את המלצות הוועדה כחלק מתפיסתו את הדרך האפקטיבית להערכת הישגי התלמידים; היות שמדובר בסוגיה עקרונית שלה השפעות רחבות, מוצע שהמשרד יבחן לשלב בתהליך גם היועצות עם קשת של בעלי עניין בתחום החינוך וההשכלה, הממשל, התעסוקה והמגזר השלישי, אשר בכוחם להעשיר את נקודות המבט בנוגע לסוגיה זו, כפי שהמליץ מבקר המדינה גם בדוח בנושא שוק העבודה המשתנה ממרץ 2021⁶.

6 מבקר המדינה, דוח שנתי 2021, בכרך בנושא "שוק העבודה המשתנה", בפרק "היערכות מערכת החינוך לשוק העבודה המשתנה", עמ' 43.

סיכום

מגפת הקורונה, שהתפשטה בעולם בסוף 2019, יצרה משבר רחב היקף ועמוק שהחברה העולמית לא חוותה כמוהו בעשרות השנים האחרונות, ולו השפעות גם על מערכת החינוך. משבר הקורונה והלמידה מרחוק חשפו והגבירו את חוסר השוויון הקיים במערכת חינוך. נוכח החשש להגדלת הפערים החברתיים והלימודיים בין התלמידים ונוכח הנתונים שמוצגים בדוח זה, עולה החשיבות שמשרד החינוך יוודא כי הלמידה מרחוק מתנהלת בצורה מיטבית המספקת מענה לימודי, חברתי ורגשי עבור כל תלמידי מדינת ישראל, תוך שימת דגש על אוכלוסיות מיוחדות. מומלץ כי המשרד ימשיך ויקדם פעולות המיועדות להפיכת משבר הקורונה להזדמנות ויפעל ליצירת בסיס לשינוי של מערכת החינוך והתאמתה למאה העשרים ואחת, ובפרט בכל הנוגע ללמידה מרחוק בשגרה ובעיתות חירום.